

Hvad gør den finansielle krise ved den amerikanske økonomilærebog?

**Poul Thøis Madsen, lektor Ph.d., kand. samf. øk.,
ForskningsCenter for Evaluering, Institut for Statskundskab,
Aalborg Universitet, pmadsen@dps.aau.dk**

Den finansielle krise udgør en alvorlig udfordring for økonomer og for den økonomiske teori, men også for den økonomiske lærebog. De tolv mest udbredte amerikanske lærebøger er imidlertid relativt upåvirkede af den finansielle krise. Men set som et samlet hele, er der mere overraskende ganske markante ændringer at spore. Det indikerer, at den finansielle krise kan have et betydeligt forandringspotentiale på lidt længere sigt for såvel lærebøgerne som økonomisk teori i almenhed. Hvorvidt potentialet forløses i fremtidige udgaver afhænger af, hvorvidt krisen fortsætter eller ej og af den generelle holdning blandt økonomer til den finansielle krise.

»Det økonomiske tilbageslag 2007-2009 traumatiserede økonomien og den økonomiske profession. Begivenhederne vil blive dissekeret i årevis for at udvikle en klarere forståelse af, hvordan økonomien fungerer, men også af hvad der gik galt« (McEachern, 2012: 530).¹

Hvorfor lærebøger og finanskrisen?²

Bør læserne af Økonomi & Politik finde det interessant, hvad der står i amerikanske økonomilæreboer? Ja, af to grunde. Siden finanskrisen – forstået som det, der udløste krisen og de deraf følgende økonomisk politiske konsekvenser – slog igennem i 2008, har der for det første været ganske mange røster fremme om, at det burde føre til reaktioner hos økonomerne såvel som til afgørende ændringer af den økonomiske teori. Det er imidlertid ikke let at finde en målestok for,

om der reelt er sket noget, selv om der i udvalgte forskningsmæssige sammenhænge har været ganske markante reaktioner (internationalt set, dog med to gange dansk deltagelse, i Colander et al, 2010 og en ren dansk i Birch Sørensen, Andersen og Andersen, 2011).

Et muligt bud på, hvordan man kan undersøge, om økonomer og økonomisk teori har flyttet sig, er at se nærmere på amerikanske introducerende lærebøger – som en case på, hvordan økonomer har håndteret og kan håndtere den finansielle krise. Stik mod, hvad man måske kunne forestille sig, så er amerikanske økonomiske lærebøger nemlig ganske omstillingsparate og opfanger derfor tidligt nye signaler fra økonomien, økonomer og økonomisk teori (jf. også klassikeren Stiglitz, 1988). Dertil kommer, at selv om der har udviklet sig et stadigt større gab mellem den økonomiske forskning og lærebøgerne (jf. også Colander, 2005), så afspejler lærebøgerne stadig en form for alment accepteret konsensus blandt mainstreamøkonomer om, hvad økonomisk teori egentlig er for en størrelse p.t.

Det andet argument for at rette fokus mod amerikanske lærebøger er, at amerikanerne dominerer inden for økonomisk teori. Deres lærebøger er derfor de mest udbredte i ver-

den, og de udgør som sådan også en model for ikke-amerikanske økonomilærebøger og for, hvordan en majoritet tænker økonomi. Dermed påvirker de selv sagt også såvel undervisere som de underviste. Derfor er det også vigtigt, hvis og på hvilken måde lærebøgerne ændres.

Det er dog et åbent spørgsmål, hvornår lærebøger kan forventes fuldt ud af have fordøjet konsekvenserne af den finansielle krise. De analyserede 12 lærebøger (markeret med * i litteraturlisten) har alle kun haft et skud i bøssen til at integrere den finansielle krise.³ Det er derfor for tidligt til at afdække de endelige konsekvenser. Mit hovedargument for at foretage en analyse allerede nu er, at jeg – som det vil fremgå – rent faktisk kan påvise reelle forandringer af lærebøgerne.

På forhånd vidste jeg også, at der blandt amerikanske økonomer var en forventning om, at lærebøgerne vil blive ændret en del som en direkte følge af den finansielle krise. En fremtrædende lærebogsforfatter som Colander (2010b: 383) spåede således, at lærebøger fremover vil have et kapitel om kriser, og at den makroøkonomiske del vil blive reorganiseret, så den bedre kan forklare krisen. En anden kendt amerikansk lærebogsforfatter Blinder (2010: 386-7) forventede med udgangspunkt i sin egen lærebog, at krisen fører til betydelige ændringer af lærebøgerne i retningen af »større vægt på konjunkturer«, »en sund dosis Keynes', modeller med mere end én (!) rente og en mere udviklet dækning af den finansielle sektor.

Derimod eksisterer der meget lidt viden om hvilke ændringer, der rent faktisk er sket med lærebøgerne som følge af den finansielle krise. En nyere generel analyse af hele 26 introducerende amerikanske lærebøger (Lopus og Paringer, 2012: 300) dækker således særdeles kortfattet (12 linjer!) konsekvenserne af finanskrisen for lærebøgerne. Her refererer og tilslutter de sig Blinders generelle vurderin-

ger. Derudover fremhæver Lopus og Paringer, at lærebøgerne nu i højere grad dækker den finansielle sektor (dog uden at dokumentere eller sandsynliggøre, hverken at det er sket, eller hvorvidt det er en direkte følge af den finansielle krise). Ingen har således systematisk undersøgt, hvordan de økonomiske lærebøger rent faktisk er blevet ændret som følge af den finansielle krise. Denne artikel søger at råde bod herpå.

I det følgende redegør jeg først kort for de centrale metodiske valg. Dernæst præsenterer jeg de mest centrale resultater. På baggrund af lærebøgernes *samlede* indsats diskuterer jeg endelig, hvordan der i endnu højere grad kan ske reelle ændringer af den *enkelte* lærebog. I den forbindelse demonstrerer jeg, hvorfor selv sådanne mere omfattende ændringer langt fra løser de problemer, som den finansielle krise har stillet lærebøgerne overfor. I konklusionen sammenfattes hovedresultatet, og jeg diskuterer årsagerne til lærebøgernes træghed og mulighederne for, at især lærebøgerne men også den økonomiske teori ændres mere i et mere langsigtet perspektiv.

Hvordan undersøger man, om lærebøger er forandret?

Det første trin var at identificere 12 lærebøger, som er revideret *efter* den finansielle krise. Det har jeg gjort med udgangspunkt i en liste over de 27 mest solgte introducerende lærebøger i 2010 fra en amerikansk forelægger. Jeg har valgt at fokusere på de mest bredt anvendte lærebøger, de såkaldte »principles of economics«, der dækker såvel mikro- som makroøkonomi i én samlet bog (som den kendte lærebog af Paul A. Samuelson).

Det næste trin var at afdække, hvad der står i de 12 lærebøger om den finansielle krise. Det er sket dels med udgangspunkt i bøgernes forord, hvor de væsentligste ændringer gerne beskrives (hvis vi ser bort fra Arnold, 2011 og Mankiw, 2012, der ikke har et forord), dels ved at indkredse stikord, der direkte og

indirekte henviser til finanskrisen. Derudover har jeg sammenlignet med sammenfatninger og begrebsanvendelsen i tidligere udgaver af de 12 lærebøger. Overordnet set har jeg, som det vil fremgå nedenfor, underkastet al tekst relateret til den finansielle krise en kvantitativ såvel som en kvalitativ analyse.

Én konsekvens af metoden er, at det, som også fremhævet af en af reviewerne, virker som, at lærebøgerne får en noget uens behandling. Skævheden er imidlertid et resultat i sig selv, da det er en naturlig følge af de store forskelle, der er i, hvor alvorligt lærebøgerne, jf. tabel 1 nedenfor, tager den finansielle krise (for en nærmere beskrivelse af metoden, se nedenfor og Madsen, 2013).

Overvejende kvantitative ændringer af den introducerende lærebog

I første omgang udviklede jeg forskellige kvantitative mål for den finansielle krises påvirkning af forskellige dimensioner ved lærebøgerne (for en oversigt, se tabel 1). Den første optælling tog udgangspunkt i de omfattende stikordsregistre, som er et særligt kendetegn ved den amerikanske introducere-

rende lærebog. Her er den finansielle krise i høj grad nærværende. Der er fra 42 op til 90 stikord for 10 af lærebøger, som ved opslag fører til en omtale af den finansielle krise. Den ældste af lærebøgerne (Colander, 2010 – udgivet allerede september 2009) og den nyeste (Krugman og Wells, 2013) falder uden for ved at have henholdsvis 236 og 150 relevante stikord.

For det andet har jeg optalt det antal sider, der rummer en omtale af den finansielle krise – alt gående fra en enkelt linje til en fuld side. Resultatet er, jf. tabel 1, en dækning på 23 til 72 sider, hvilket skal sammenholdes med lærebøgernes standardlængde på ca. 800 sider (jf. sidetalsangivelsen i litteraturlisten). En stor del af den reelle omtale af den finansielle krise henvises gerne til bokse i 10 af lærebøgerne (fra 7 til 34 sider med bokse) – tydeligt og tydeligt adskilt fra den øvrige tekst – bogstaveligt såvel som indholdsmæssigt, idet hovedteksten som hovedregel ikke forholder sig til bokse om den finansielle krise. Der er således i høj grad tale om isolerede øer af finansiel krise, der reelt ikke interagerer med det øvrige indhold.

Tabel 1: Antal begreber, stikord, sider og bokse relateret til den finansielle krise i 12 US-lærebøger

	Colander (2010)	Parkin (2010)	Bade & Parkin (2011)	Hubbard & O'Bri-en (2011)	Miller (2011)	Schiller (2010)	Arnold (2011)	Case, Fair & Oster (2012)	Mankiw (2012)	Mc-Eachern (2012)	Mc-Connell, Brue & Flynn (2012)	Krugman & Wells (2013)
Stikord	236	41	86	90	42	64	61	79	67	71	79	150
Forskellige begreber	15	15	7	11	7	6	11	11	5	10	10	14
Genbrug af begreber	5	1	0	2	3	2	1	4	0	2	1	1
Sider	53	23	35	72	40	67	29	36	32	41	33	87
Bokse	6	16	19	30	34	23	9	7	19	23	7	39

Note: Lærebøgerne er rangeret efter deres faktiske udgivelsestidspunkt. Ved »Genbrug af begreber« menes der, at begreberne også blev anvendt i udgaver, der blev udgivet før finanskrisen. For referencer til tidligere lærebøger, som der sammenlignes med, se Madsen (2013).

Krugman og Wells (2013) og Colander (2010) skiller sig ud på trods af, at Krugman og Wells også synes at »bokse« krisen. Hele 39 ud af 87 sider har bokse om den finansielle krise. Men 15 af de 39 sider med bokse rummer også seriøse passager om krisen uden for boksene. Dertil kommer, at hovedteksten i modsætning til de øvrige lærebøger også gerne refererer direkte til boksene. Hvad angår Colander (2010), så er der kun 6 sider med bokse ud af 53 sider med finanskrisen.

At krisen ofte behandles påklistret, underbygges også af andre mere kvalitativt orienterede observationer. Når lærebogsforfatterne i deres forord søger at »sælge« bogen og herunder også vil overbevise læseren om, hvor alvorligt lige netop denne lærebog tager den finansielle krise, så afslører omtalen indirekte, at der i høj grad er tale om, at den finansielle krise er inddraget forholdsvis overfladisk: »friske illustrationer« (Schiller, 2010: xv) eller »ny dækning« (Hubbard og O'Brien, 2010: 7) lyder det. Hubbard og O'Brien formår alligevel at integrere den finansielle krise på en naturlig og pædagogisk set overbevisende måde – i starten af flere af de makroøkonomiske kapitler – men i modsætning til Krugman og Wells (2013) og Colander (2010) sker det uden at modificere det teoretiske indhold (mere om det senere). Krisen behandles m.a.o. overvejende deskriptivt i 10 af lærebøgerne.

For det tredje har jeg indkredset de betydelige dele af bøgerne, hvor den finansielle krise *ikke* behandles. Førsteprisen går her til én af de absolut nyeste udgivelser (McConnell et al, 2012: 39-523), der kan mobilisere hele 485 sider i træk uden reel omtale af den finansielle krise. Det er imidlertid langt fra enestående, eftersom alle lærebøger med to undtagelser (McEachern, 2012 og Krugman: 263, 284 og 285) har valgt at anskue den finansielle krise som et rent makrofænomen, hvorfor der som en logisk følge bortabstraheres fra finanskrisen i mikrodelen.

Endelig så har jeg undersøgt et andet mere kvalitativt orienteret spørgsmål, som kan kvantificeres og er relateret til ovenstående: Sker der en samlet fremstilling af finansielle krisens anatomi, eller er behandlingen spredt ud over lærebogen? De fleste af lærebøgerne rummer faktisk en samlet og ganske lang fremstilling af finanskrisen gående fra 1-2 sider til et helt kapitel med fokus på den aktuelle finansielle krise i Colander, (2010), Arnold (2011) og Krugman and Wells (2013).

Kvalitative ændringer af lærebøgerne

Forskningsspørgsmålet kan imidlertid også belyses rent kvalitativt: Har det været nødvendigt for lærebøgerne at ændre det normale indhold for at være i stand til at håndtere den finansielle krise? Ud fra et eksplorativt forskningsdesign har jeg gennem flere år ad flere – også forgæves – veje gradvist indkredset fire veje til at spore centrale kvalitative forandringer: *forord, begreber, kapitelsammenfatninger* (»summaries« o.l.) og endelig *kapitler om finansiell krise*.

Analysen peger på, at *forordet* som hovedregel søger at »sælge« lærebogen ved at give de stedfundne ændringer større opmærksomhed, end de egentlig fortjener – set i lyset af deres substans. Til gengæld letter det analysearbejdet, da selv helt ubetydelige tilpasninger til den finansielle krise, som ellers let kunne overses, hermed bliver fremhævet.

Af to af bøgernes forord fremgår det, som forudsagt af Colander, at den makroøkonomiske del af lærebogen er reorganiseret for bedre at kunne håndtere den finansielle krise. Bade og Parkin (2010: xxv) har således ændret rækkefølgen på to centrale makroøkonomiske kapitler om henh. inflation og arbejdsløshed, så ledighedskapitlet nu kommer først – ud fra den vurdering, at ledighed efter finanskrisen udgør et større problem end inflation i USA. Tilsvarende har McEachern (2012: xviii) som noget nyt valgt at integrere makroøkonomiske fluktuationer i den mikroøkonomiske del

(kapitel 1), samtidig med at to makroøkonomiske kapitler, »På spor af økonomien« og »Ledighed og inflation«, er blevet rykket frem i bogen.

To forord henleder eksplicit opmærksomheden på, at der er to økonomisk-teoretisk funderede begreber, som anvendes for at begribe den finansielle krise. Bade og Parkin (2010) har vurderet, at det har været nødvendigt at introducere et økonomisk begreb, der er nyt for lærebogen: »misligholdelsesrisiko« (»default risk«, s. xxv). Medens Parkin (2010) angiveligt har foretaget »omfattende ændringer« (s. viii) af den tidligere udgaves fremstilling af det såkaldte nitteproblem (»lemon problem«).⁴

En anden mere implicit ændring sker direkte i Schillers (2010) forord. Ved at sammenligne forordene i de to seneste versioner af Schillers lærebog fremstår det klart, at der er sket noget med forordets ånd. I 2010-udgaven fremhæver Schiller med stor selvfølgelighed: »Jeg har altid understreget de problemer, der er fundet med ustabilitet på kort sigt« (s. vii). Denne særlige tilgang blev ikke nævnt i forordet til Schiller (2008). En sandsynlig fortolkning af den slående forskel er, at den finansielle krise gør det mere legitimt og oplagt at præsentere kapitalismen som et ustabil økonomisk system. I 2008 var Schiller derimod oppe mod den daværende særdeles udbredte forestilling blandt især amerikanske økonomer om »the great moderation«: at de økonomiske recessioner nu var blevet markant kortere, ikke nær så dybe som tidligere og nu forholdsvis enkelt kunne overvindes gennem en aktiv pengepolitik.

Endelig kan det tilføjes, at flere af lærebogsforfatterne lidt paradoksalt har valgt at forholde sig til finanskrisens mikroøkonomiske dimensioner i forordet: Ifølge én af lærebøgerne er det således ikke en selvfølge, at man ser bort fra finanskrisens mikroeffekter. McEachern (2012) fremhæver, at »der ingen

grund er til at isolere mikroemner fra makroeffekter« (s. xvi), hvorfor han ifølge eget udsagn har integreret den finansielle krise i mikrokapitlerne (s. xvi).⁵ En anden af lærebogsforfatterne fremfører, at: »Selve *forestillingen* om, at markedet er effektivt til at allokere knappe ressourcer, blev der nu stillet spørgsmålstegn ved, idet nogle politiske ledere proklamerede kapitalismens undergang og starten på en ny økonomisk verdensorden« (Parkin, 2010: vii, tekstens egen fremhævning). Tilsvarende skriver Schiller: »Den store økonomiske recession 2008-2009 mindede os nok en gang om, at markeder er magtfulde, men ikke perfekte ...« (2010: vii). De tre citater indikerer, at den finansielle krise er noget, som mikrodelen i princippet kunne spille op mod, men det er ikke en bold, der tages op i hovedteksten.

Hvad angår *begrebsanalysen*, kan man herigennem forholde sig til følgende spørgsmål:

- Anvendes det hidtidige teoretiske begrebsapparat på krisen?
- Hvilke nye begreber kan observeres, og er de teoretisk funderede?
- Anvendes de nye begreber også på andre økonomiske problemstillinger end den finansielle krise?

Sammenfattende har jeg således undersøgt følgende centrale problemstilling: Er den finansielle krise begrebsmæssig isoleret, eller indgår den som en integreret del af den samlede fremstilling?

Ved at sammenligne det nyeste stikordsregister med tidligere versioners kan man iagttagende, at næsten alle de hyppigst anvendte begreber relateret til den finansielle krise er nye for bøgerne (jf. tabel 1), ofte stammer fra den amerikanske mediedebat, og derfor af samme grund typisk ikke er teoretisk funderede. Undtagelserne er »run på banker« (»bank run«), »indskydgaranti« og »obligationer«.

Obligationer var også et stikord i 5 af bøgerne udgivet før finanskrisen. På den anden side er der centrale økonomiske begreber, som helt er overset i tidligere versioner af lærebøgerne. Mest slående er »finansiel krise« et nyt stikord i *alle* lærebøger på nær Colander (2010). Men heller ikke centrale begreber som »bailout« (løskøb af enten finansielle virksomheder eller stater), »default« (forsømmelse af gæld) og »investeringsbank« blev tidligere set som en del af kernepensum.

To af lærebøgerne (Colander, 2010 og Case, Fair og Oster, 2012) synes på forhånd, jf. tabel 1, med henh. 5 og 4 genbrugte begreber, at være begrebsmæssigt relativt bedst klædt på til at håndtere den finansielle krise. Det kan på den baggrund konkluderes, at den finansielle krise i realiteten har nødvendiggjort udviklingen af et helt nyt begrebsapparat, men at dette apparat er næsten helt isoleret fra bøgernes gennemgående begrebsapparat og samtidig i vid udstrækning er ateoretisk.

Hvad angår *sammenfatningerne*, er de analyseret ud fra den antagelse, at det, der står i en sammenfatning om den finansielle krise, er det, som lærebogsforfatterne også betragter som særligt vigtigt og af almen gyldighed. I det perspektiv er det interessant, at to af lærebøgerne end ikke nævner den finansielle krise i sammenfatningerne (Mankiw, 2012 og Parkin, 2010), medens en række andre (Colander, 2010; Bade og Parkin, 2010; Miller, 2011; Schiller, 2010 og Arnold, 2011) kun har et par linjer i et par sammenfatninger (bortset fra, at Arnold og Colander selvsagt som Krugman & Wells har én lang sammenfatning af finanskrisekapitlet). Fem lærebøger skiller sig ud ved at rumme adskillige linjer i sammenhæng om den finansielle krise i flere sammenfatninger (Hubbard og O'Brien, 2010; McEachern, 2012; McConnell et al, 2012; Case et al, 2012; Krugman og Wells, 2013).

Hvad angår indholdet i sammenfatningerne,

så er det også her et særligt kendetegn, at den finansielle krise beskrives snarere end analyseres – med tre generelle undtagelser (igen er Krugman og Wells, 2013 uden for kategori og behandles derfor særskilt nedenfor, mens Colander, 2010 på dette punkt er på linje med de 10 andre lærebøger):

- 1) *Pengepolitik*: I tre tilfælde forholder lærebøgerne sig til den amerikanske centralbanks nye mere aktivistiske rolle. McEachern (2012) noterer sig, at den finansielle krise har demonstreret, at Fed »vil gøre, hvad det end måtte kræve for at sikre, at banksystemet og økonomien overlever« (s. 614). To andre lærebøger refererer til de værktøjer, som Fed anvender til samme formål: »kvantitative lempelser og lempelige kreditter« (Bade og Parkin, 2010: 845), mens Schiller (2010) lidt mere udførligt betoner, at Fed i en så alvorlig krisituation vil »låne banker flere penge, opkøbe svage aktiver, og endog påtage sig medejerskab« (s. 286).
- 2) *Finanspolitik*: Det er velkendt, at den finansielle krise også har ført til en langt mere aktivistisk finanspolitik – ikke mindst i USA – selv om det før krisen var en integreret del af amerikanske økonomers konsensus, at finanspolitikken primært skulle udgøre en stabil ramme for markedet. Lidt overraskende er det dog kun Bade og Parkin (2010), som observerer »sprækker i [den] konsensus« (s. xxv): »Finanspolitikken blev kontroversiel under 2008-2009 recessionen: keynesianere slog til lyd for aggressive finanspolitiske lempelser, mens andre stod for en mere forsigtig tilgang« (s. 845).
- 3) *Det finansielle system*: Kun Hubbard og O'Brien (2010) forholder sig til den rygstelse, som den finansielle krise har givet det finansielle system set som en helhed: »I sidste instans stabiliserede de nye politikker det finansielle system, men de langsigtede effekter er stadig genstand for debat« (s. 895). Og: »Nogle økonomer

og politikere frygter, at den amerikanske centralbanks tiltag under 2007-2009 recessionen kan have reduceret dens uafhængighed« (s. 976).

Hvad angår Krugman og Wells (2013) ellers ret uforandrede kapitelsammenfatninger, kan man iagttagende, at de har brugt den finansielle krise til at videreudvikle deres forståelse af især penge- og finanspolitik i hele fire sammenfatninger (s. 668, 836, 874, og 978). De behandler centrale spørgsmål som uenigheden blandt økonomer om behovet for omfattende besparelser i økonomier, der allerede er i tilbagegang (s. 668), crowding out (s. 836) og den rolle som finans- og pengepolitik nu spiller (s. 978).

Sammenfattende kan det konstateres, at enten ignoreres den finansielle krise i sammenfatninger eller også behandles den deskriptivt, mens mere generelle politiske eller teoretiske implikationer – som man måske netop kunne forvente – er få eller ikke-eksisterende. Den eneste direkte reference til mulige økonomisk-teoretiske implikationer af den finansielle krise er ordet »keynesianere«.

Den sidste af de fire valgte analytiske veje ind i lærebøgernes verden er de tre helt nye *finanskrisekapitler* i hhv. Arnold (2011), Colander (2010) og Krugman og Wells (2013). Analysen heraf dækker tre forskellige spørgsmål, som jeg behandler ét for ét:

Anlægges der et (nyt) teoretisk perspektiv på den finansielle krise?

Ved udarbejdelsen af et sådant kapitel har forfatterne måttet overveje, hvorvidt bogens generelle tilgang uden modifikationer kan håndtere den finansielle krise. Arnold (2011) introducerer eksempelvis en ny distinktion for bogen mellem den reale og finansielle sektor, som reelt ikke anvendes i resten af bogen. I tråd hermed men mindre vægtigt har Krugman og Wells (2013) udviklet deres forståelse af bankvirksomhed og herunder in-

troduceret begrebet »banking crisis«, medens Colander (2010) er nået frem til, at (finansielle) bobler udgør essensen af den finansielle krise, hvorfor dette begreb introduceres i kapitlet og udvikles.

Hvordan er kapitlet om finansielle kriser koblet til resten af bogen (begrebs- og indholdsmæssigt)?

Alle tre kapitler introducerer meget naturligt en hel serie af nye begreber, der også anses for vigtige nok til både at være stikord og til at gentages i kapitelsammenfatninger (med begrebet »behandling« (af finanskrisen) i Colander, 2010 som en enkelt undtagelse). Nogle begreber er nævnt i tidligere kapitler, men for det meste defineres de først i dette kapitel, med tre undtagelser i Arnold (2011): statusopgørelse (»balance sheet«), Taylor-reglen og subprimelån (i en boks).

Et andet kendetegn ved kapitlerne er, at der kun gøres få forsøg på at koble dem til de øvrige kapitler. Krugman og Wells (2013, 934) fremhæver dog, at deres kapitel 30 om finansielle kriser »udvikler diskussionen ... i kapitel 29«. De to andre kapitler har ingen tydelige koblinger bagud eller fremad og er i den forstand fuldstændigt isolerede (bortset fra den begrebsmæssige kobling nævnt før i Arnold). Colander (2010) opererer dog med implicite koblinger: Han videreudvikler to fundamentale modeller fra tidligere kapitler (udbud-efterspørgselsmodellen og AS/AD), så de også indkorporerer forventninger. Og han afslutter kapitlet med en general diskussion af, hvordan den finansielle krise rejser spørgsmålet om, hvordan »hvordan økonomiske modeller kan anvendes i virkeligheden« (s. 773), hvilket er en mere generel diskussion, der har betydning for *hele* lærebogens modelforståelse.

Hvor omfattende er dækningen? (Er der en diskussion af økonomers uenighed, af finanskrisen set i et historisk lys og af mulige langsigtede konsekvenser af krisen?)

En integreret del af den nuværende finansielle krise er, at den har fremhævet uenigheden mellem økonomer, hvorfor man kunne forvente, at det også ville blive taget op. Men uenigheder nævnes stort set ikke i Colanders (2010) og Arnolds (2011) kapitler, mens der er en hel sektion om stramme/lempe-debatten i Krugman og Wells (2013: 950).

Hvor det er vigtigt for Colander og Krugman & Wells at sætte den nuværende krise i et historisk perspektiv (især ift. krisen i 30'erne), så end ikke nævner Arnold denne krise i kapitlet (en så ahistorisk tilgang er langt fra unik, jf. analysen af lærebøgernes undladelse på dette område af Giedeman og Lowens, 2008).

Hvad angår de langsigtede konsekvenser (for eksempelvis inflation, globalisering eller den fremtidige finansielle arkitektur nationalt og globalt), så er der næsten tavst. Krugman og Wells stiller et par spørgsmål (2013: 953) medens Colander (2010: 771-73) giver et par fremtidsorienterede råd angående reguleringen af den finansielle sektor.

Læren af finanskrisen for lærebøgerne?

Et oplagt spørgsmål, man kan stille sig selv på baggrund af analysen, er: hvad har lærebøgerne så lært af den økonomiske krise? Svaret er: ikke ret meget set som individuelle bidrag. Tager vi i stedet udgangspunkt i de ændringer, som lærebøgerne har foretaget som samlet hele, har den enkelte lærebog – uden at rokke ved den paradigmatisk kerne – et stort spillerum for i langt højere grad at integrere den finansielle krise i den eksisterende præsentation. Det kan ske enten ved at anvende det eksisterende begrebsapparat eller integrere nye begreber og teorier til at analysere:

a. de underliggende teoretiske årsager, der

ligger til grund for, hvorfor økonomer er uenige om mulige årsager til, midler imod og konsekvenser af den finansielle krise;

- b. ændringerne i den førte penge- og finanspolitik (årsagerne hertil og de sandsynlige konsekvenser vurderet ud fra forskellige økonomiske teorier);
- c. de forskellige mulige langsigtede konsekvenser af den finansielle krise såvel som mulige veje ud af den.

Hvis lærebogsforfatterne tager højde for de tre punkter og samtidig forholder sig til finansielle kriser i et historisk perspektiv, så kan den økonomiske lærebog imødegå en del af den kritik, der i kølvandet på den finansielle krise generelt har ramt økonomer og den økonomiske teori for at være for snæver og have en for kort historisk hukommelse.

Graver vi et stik dybere, så er der imidlertid grænser for, hvor godt lærebøgerne selv set som kollektiv indfanger den finansielle krise. At et centralt økonomisk begreb som »finansiel krise« kun er opslagsord i 8 af de 12 analyserede lærebøger og kun i én af de næstnyeste udgaver, indikerer, at det fænomen langt fra ses som en del af det grundlæggende pensum i økonomi på trods af, at der i virkeligheden verden hele tiden opstår finansielle kriser.

Lærebogsforfatterne kunne også i endnu højere grad have anvendt – ikke bare, hvad vi ved om finansielle kriser historisk (sammenfattet i Rogoff og Reinhart, 2009, der også nævnes i to af lærebøgerne), men også teoretisk (eksempelvis centrale forfattere som Keynes og Hyman Minsky). Nøglebegreber fra den økonomiske teori som forventninger og likviditetsfælden kunne med fordel igen (!) få en plads i lærebøgerne kombineret med et begreb som finansiel instabilitet. Samtidig kunne lærebøgerne i langt højere grad – som Colander (2010) allerede gør det i en vis udstrækning – forholdes til typiske årsager til finansielle kriser, finanskrisers forskellige ty-

riske faser, den typiske længde af alvorlige finansielle kriser og de historiske erfaringer med at imødegå finansielle kriser politisk.

Om lærebøgernes problem med at håndtere den finansielle krise nu og fremover

»Alt må forandres, for at alt kan forblive, som det er« (Giuseppe Tomasi di Lampedusa i *Leoparden* fra 1958).

Analysen peger klart på, at lærebogsforfatterne har reageret på den finansielle krise, men at der især for 10 af analyserede bøger er et godt stykke vej, førend man kan tale om, at den finansielle krise tages alvorligt, endsige er reelt integreret i den samlede præsentation. Men hvad er årsagerne hertil, og er der noget, som peger på, at det vil ændre sig fremover?

Hvad angår årsager, så er der antydning af forskellige forklaringer ovenfor. At man i høj grad forholder sig ahistorisk til den finansielle krise skyldes, at der, jf. Giedeman og Lowen (2008), gennem længere tid har været en tendens til at skrive historien ud af lærebøgerne, hvorved teoriapparatet fremstår som tidløst. For det andet er det ikke kun økonomien, men også lærebøgerne, der har brug for en tilpasningstid. For det tredje var lærebøgerne slet ikke rustet til at håndtere så drastiske ændringer, som den finansielle krise repræsenterer, fordi økonomien i en vis udstrækning blev præsenteret som stabil og selvregulerende og uden det store behov for hverken penge- eller finanspolitiske indgreb (som også argumenteret af Gray og Miller, 2011 i deres analyse af mere avancerede lærebøgers muligheder for at håndtere en finansiel krise teoretisk).

Endelig er det ikke mærkeligt, at lærebøgerne kun i begrænset omfang reagerer på den finansielle krise, når konsensus blandt mainstreamøkonomer generelt er, at der skal laves så lidt om som muligt. Nok er der generel enighed om, at den finansielle krise bør føre

til genovervejelser af den økonomiske teori, og Spiegler og Milberg (2011) har observeret hele fire forskellige typer af økonomreaktioner på »det finansielle sammenbrud«, men konkluderer, at selv om den økonomiske teori og økonomerne kom afgørende til kort, så har krisen ikke ført til en »dyb debat« (s. 2). »Konsensus-synspunktet«, der vandt debatten, erkender, at økonomi som disciplin ikke har klaret sig optimalt under krisen, men vurderer, at der forholdsvist let kan lappes på inden for den eksisterende økonomiske metodologi (s. 6).

Så når økonomerne generelt er træge, så er lærebøgerne det også.

Og dog. I en af de før nævnte konsensusøkonomers seneste lærebog (Colander, 2013) sker der langt, langt større ændringer end i nogen af de 12 analyserede lærebøger. Selv rapporterer Colander følgende ændringer *oveni* de ret omfattende ændringer, jeg allerede har redegjort for:

»Dette er ikke en »ændre lidt få ord her og der« revision ... For at gøre diskussionen relevant for disse vanskelige tider er der tilføjet nogle nye kapitler, sket en reorganisering af dele af indholdet og en ændring af rækkefølgen af nogle eksisterende kapitler. Særligt har jeg tilføjet et nyt kapitel med en fortolkning af den nuværende økonomiske nedtur som strukturel stagnation, og kontrasteret den med standardmodeller ... [dertil kommer] en væsentlig opprioritering af diskussionen om den finansielle sektors rolle i krisen ... og [så diskuteres] vanskelighederne med at anvende penge- og finanspolitik til at trække økonomien tilbage til en holdbar vækst« (pp. x-xi)

Det er således muligt inden for en mainstreamlærebogsramme at foretage ganske omfattende ændringer, mens omfanget afhænger af, hvilken tilgang lærebogsforfatterne har til, hvad en lærebog er, kan og skal. Det skal således understreges, at Colander i modsætning til de 11 andre lærebogsforfattere generelt ser det som en dyd at afprøve grænserne for det konventionelle lærebogsformat.

I hvilket omfang der også vil ske større ændringer af de øvrige lærebøgers næste udgave, afhænger selvsagt også af incitamentet til at ændre på lærebøgerne. Stiglitz (1988) fremhævede i sin tid, at der et vist incitament, da det er en del af lærebøgenes raison d'être at forholde sig til, hvad der »aktuelt set optager de studerende«. Og det gør finanskrisen erfaringsmæssigt i høj grad.

Dertil kommer, at lærebøgernes kraftige betoning af, hvor alvorligt de tager finanskrisen, viser, at det at vie finanskrisen opmærksomhed vurderes at være et væsentligt konkurrenceparameter. Så meget at Miller (2011) ikke er en revision, men en opdatering alene med henblik på også at få finanskrisen med. Stiglitz fremhæver imidlertid også, at der er grænser for, hvor store ændringer man kan forvente, og vi skal ikke regne med, at revisionen fører til »en fundamental ændring af indholdet« (1988, 173).

Meget vil også – som i 30'erne – afhænge af den generelle økonomiske udvikling. Hvis den vestlige kapitalisme fortsat stagnerer, vil det øge presset på såvel økonomer, økonomisk teori som lærebøger for at forholde sig til mere til finanskriser, den økonomiske historie øvrigt og til teorier, der ikke p.t. betragtes som mainstream.

Noter

1. De mange korte og lange citater på engelsk, der oftest tjener som dokumentation af resultaterne, har jeg selv oversat.
2. Økonomi & Politik's to anonyme reviewers og ansvarshavende redaktør professor Martin Marcusen takkes for nyttige kommentarer.
3. En dansk lærebog i økonomi som Biede (2012) har faktisk allerede i 2012 i højere grad end de 12 analyserede bøger integreret den finansielle krise.
4. Det har ingen betydning for forståelsen af analysens hovedpointe, hvad begreberne dækker over.
5. Der er dog tale om en særdeles begrænset og lidet synlig mikroøkonomisk dækning.

Litteratur

- Arnold, R.A. (2011), *Principles of economics*, 10. udgave, International Edition, Mason: South Western CENGAGE Learning. 856 s.*
- Bade, R. og M. Parkin (2011), *Foundations of economics*, 5. udgave, International Edition, Boston: Addison-Wesley. 876 s.*
- Biede, H.J., (2012), *Makroøkonomi – videregående uddannelser*, 3. udgave, København: Hans Reitzel.
- Birch Sørensen, P., T.A. Andersen og P. Andersen (2011), *Udfordringer for økonomisk forskning i lyset af den finansielle krise*, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, september.
- Blinder, A. (2010), »Teaching Macro Principles after the Financial Crisis«, *The Journal of Economic Education*, 4: 385-90.
- Case, K.E., R.C. Fair og S. Oster (2012), *Principles of economics: global edition*, 10. udgave, Boston, Mass.: Pearson. 813 s.*
- Colander, D. (2010a), *Economics*, 8. udgave, Boston, McGraw-Hill/Irwin, International Student Edition. 901 s.*
- Colander, D. (2010b), »Introduction to Symposium on the Financial Crisis and the Teaching of Macroeconomics«, *The Journal of Economic Education*, 41(4): 383-4.
- Colander, D. (2013), *Economics*, 9. udgave, Boston, McGraw-Hill/Irwin, International Student Edition.*
- Colander, D., H. Follmer, A. Haas, M. Goldberg, K. Juselius, A. Kirman, T. Lux og B. Sloth (2009), »The financial crisis and the systemic failure of academic economics«, *Discussion Paper* No. 09-03. March 9. Copenhagen, Denmark: University of Copenhagen, Department of Economics.
- Colander, David (2005), »What Economist Teach and What Economist Do«, *Journal of Economic Education*, 36(3): 249-60.
- Giedeman, D.C. og A. Lowen (2008), »The Use of Economic History in Introductory Economics Textbooks«, *Journal of Economics and Economic Education Research*, 3: 47-66.
- Gray, J.D., og J.M. Miller (2011), Intermediate macro texts and the economic crisis of 2008-09, *International Review of Economics Education*, 10(1): 133-47.
- Hubbard, R.G. og A.P. O'Brien (2010), *Economics*, 3. udgave, Global Edition, Upper Saddle River: Prentice Hall Pearson. 1038 s.*

- Krugman P. og R. Wells (2013), *Economics*, 3. udgave, New York: Worth Publishers. 1014 s.*
- Lopus, J.S. og L. Paringer (2012), »The Principles of Economics Textbook; Content, Coverage and Usage«, *International Handbook on Teaching and Learning Economics*, Gail, M. Hoyt og Kim Marie McGoldrick, eds. Cheltenham UK/Norhampton, MA, USA: Edward Elgar, pp. 297-306.
- Madsen, P.T. (2013), »The financial crisis and principles of economics textbooks«, *Journal of Economic Education*, 44(3): 197-216.
- Mankiw, N.G. (2012), *Principles of Economics*, 6. udgave, International Edition, Mason: South Western CENGAGE Learning. 856 s.*
- McConnell, C., R. Brue, L. Stanley og S.M. Flynn (2012), *Economics: principles, problems, and policies*, 19. udgave, International Student Edition, Boston: McGraw-Hill International. 855 s.*
- McEachern, W.A. (2012), *Economics: a contemporary introduction*, 9. udgave, International Edition, Mason: South-Western CENGAGE Learning. 814 s.*
- Miller, R.L. (2011), *Economics today. Updated edition*, 15. udgave, International Edition, Boston: Addison-Wesley. 890 s.*
- Parkin, M. (2010), *Economics*, 9. udgave, Global Edition, Boston: Pearson. 984 s.*
- Rogoff, K.S. og C.M. Reinhart (2009), *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton: Princeton University Press.
- Schiller, B.R. (2008), *The Economy Today*, 11. udgave, International Edition, Boston, McGraw-Hill/Irwin.
- Schiller, B.R. (2010), *The Economy Today*, 12. udgave, International Edition, Boston: McGraw-Hill/Irwin. 796 s.*
- Sørensen, P.B., T.M. Andersen og P. Andersen (2011), *Udfordringer for Økonomisk Forskning i Lyset af den Finansielle Krise*, Forsknings- og Innovationsstyrelsen, september.
- Spiegler P. og W. Milberg (2011), »Methodenstreit 2011? Historical perspective on the contemporary debate over how to reform economics«, October, *Working Paper* 06/2011, Department of Economics, The New School for Social Research.